

Fiat iustitia, pereat mundus!

Karsai László történésszel beszélget Rádai Eszter

– *Mivel azokban a napokban beszélgetünk, amikor a Szabadság téren esténként lebontják, reggelre meg újra felépítik a kordont „Magyarország német megszállásának” már épülő emlékműve körül, hogy aztán este megint lebontsák, meg kell kérdeznem: járt-e már a helyszínen személyesen, esetleg részt is vett valamilyik nap a kordon szétszerelésében?*

– Mielőtt a kérdésre válaszolnék, megemlítem, hogy a mai nap (*az interjú április 16-án készült – a szerk.*) a hivatalos magyarországi emlékezetpolitika szerint a magyar holokauszt emléknapja is. Ami engem – valahol így minősítettek –, hírhedten precíz történészt kicsit zavar, mert bizonyos levéltári források szerint nem április 16-án, hanem már 15-én elkezdődött Kárpátalján a zsidók gettókba, gyűjtőtáborokba zárása. Még inkább zavar, hogy amikor még lehetett olyan emlékezetpolitikai kérdésekről vitatkozni, mikor legyen a magyar holokauszt emléknapja – ha egyáltalán kell külön magyarországi holokauszt-emléknap –, fölmerült két sokkal logikusabb és vitathatatlan dátum is: április 5., a sárga csillag kitűzésének a napja, és május 14–15., amikor az első vonatok elindultak. És akkor, abban a vitában volt egy érv, ami az amúgy sem alacsony vérnyomásomat megemelte: valaki kiszámolta és emlékezetem szerint a parlamentben is megemlítette, hogy április 5. azért nem alkalmas, mert túl sokszor kerül húsvét közelébe, május 14–15. pedig azért nem, mert ütközik az iskolai szünettel, érettségivel, egyebekkel. Tehát válasszunk valami ehhez képest...

– *...praktikusabbat?*

– ...praktikusabb, „könnyebben megemlékezhető” napot. Így lett végül is április 16. a holokauszt emléknapja.

– *Jól értem, hogy ön már az emléknap kitűzését sem üdvözölte maradéktalan lelkesedéssel?*

– Én sem az emlékművekért, sem az emléknapokért nem lelkesedem, de ez talán a foglalkozásomból következik: hogy mivel nemcsak különféle emléknapokon, hanem állandóan, mindennap történelemmel és azon belül a holokauszttal és a holokauszthoz kapcsolódó történetekkel foglalkozom, nekem nem kell ahhoz külön nap, hogy erre gondoljak. Ami mármost a kordonbontást illeti: mivel bizonyos dolgokban rendkívül konzervatív, de mondjuk inkább, elmaradott vagyok, és a munkámon túl a lehető legkevesebb időt igyekszem a számítógép előtt tölteni, barátaim tájékoztattak arról, hogy volt egy blogbejegyzés, amely engem és néhány kollégámat, Ungváry Krisztiánt és másokat megbírált, amiért nem vagyunk a kordonbontók között. Amit én nemcsak azért nem vettem a szívemre, mert a munkám a hét egyik felében a szegedi egyetemhez köt, hanem azért sem, mert magam is azok közé a történészek közé tartozom, akik nem most kezdtek ez ellen a történelemhamisítás ellen tiltakozni, hanem már akkor, amikor ennek az egész gyalázatos emlékműnek az ötlete az alkotmány helyébe lépő, alaptörvény nevű valamicsodának a preambulumaába bekerült. Tudniillik 2011-ben, amikor azt a nem kevésbé történelemhamisító és gyalázatos mondatot a preambulumba belefoglalták,

hogy 1944. március 19-én Magyarország elvesztette nemzeti szuverenitását, és 1990-ig nem is nyerte vissza, mi már szerveztünk és aláírtunk egy történeztiltakozást. Tehát a magyarországi történészek – közöttük a XX. század történetével foglalkozó történészek –, azt kell mondjam, az igazán komolyan vehető és komoly életművel rendelkező történészek, az akadémikusok közül például Romsics Ignác, Ormos Mária, Gyáni Gábor, Frank Tibor, már régóta tiltakoznak. És természetesen nemcsak és nem is elsősorban aláírással, hanem tudományos konferenciákon, cikkekben, rádió- és tévéműsorokban. Talán furcsának tűnik, de mi történészek – magamról biztosan tudom, de feltételezem a kollégáimról is – nem szeretünk a nyilvánosság előtt ilyen módon szerepelni. A mi igazi terepünk az egyetemi katedra, a könyvtár, a levéltár és az a hely, ahol tanulmányokat és monográfiákat írunk. A szélesebb nyilvánosságunk pedig a tudományos konferencia: amikor húsz-harminc történész Magyarországról, Európából vagy a világból összegyűlik, és megosztja a többiekkel friss kutatási eredményeit. Ez a mi történelemhamisítás elleni tiltakozásunk igazi terepe: a kutatás, a tanítás, a publikálás és az ismeretek terjesztése. Tehát, hogy a kérdésre egyenesen válaszoljak: pirulva be kell vallanom, hogy egyetlen alkalommal sem bontottam kordont.

– *Félreért, nem akartam ezért felülősségre vonni, csak arra voltam kíváncsi, mit gondol a tiltakozásnak erről a formájáról: hogy mennyire lehet hatásos a tiltakozás, milyen visszhangja lehet pár száz ember – a számuk nyilván napról napra fogyatkozik –, egyre kisebb érdeklődést kiváltó akciójának? Miközben – kordon ide, kordon oda – az emlékmű épül. Persze nyilván a tilta-*

kozók maguk sem remélik a hatalom visszavonulását.

– Erre a tiltakozásra így, ebben a formában egyébként sor sem került volna, ha Orbán Viktor ezúttal kivételesen tartja magát adott szavához, hiszen írásba adta, hogy az emlékműről, a Veritas Intézetéről és a Sorsok Házáról majd húsvét után leül a Mazsihisz vezetőivel tárgyalni. Nem így történt. Ezért – bevalom – nagyon örülök, hogy vannak, akik veszik maguknak a fáradságot, legyenek akármilyen kevesen, nap mint nap odamennek, és szétszerelik a kordont. Ez a civil engedetlenségnek nagyon tiszteletreméltó megnyilvánulása. Tiltakoznak a megszállási emlékmű ellen a magyarországi németek, tiltakozik a budapesti német nagykövetség is. Biztos, hogy a felavatására Merkel kancellár nem fog idejönni, de ez nem kell Európának, ez nem kell Amerikának, és ez nem kell a magyar, demokratikusan gondolkodó, normális közvéleménynek sem.

– *Mégis, úgy látszik, a magyar közvélemény nagyobbik része semmi kivétlnivalót nem lát benne.*

– De ez akkor is történelemhamisítás marad, ha Orbán Viktor népszavazáson erősített meg az emlékmű koncepcióját. Történelmi érvei nincsenek mellette.

– *Attól nem érdemes tartani, hogy mivel csak nagyon kevesen vannak a tiltakozók – ahogyan Magyarországon mindig a hasonló demonstrációk résztvevői –, ezzel nemcsak ők sétálnak bele abba a csapdába, amit az emlékműügy végtelenül cinikus kezelésével a kormányzat állít a vele egyet nem értőknek, hanem az ügy maga is foglyává válik ennek a provokáló-lefárasztásos taktikának? Aminek a végén majd ezt is csak afféle „zsidó dolognak”, illetve „zsidó–magyar” vitának lehet nyilvánítani, mintha kizárólag a holokauszt túlélőinek és a túlélők*

leszármazottjainak lenne az ügye, és nem az egész magyarságnak. Vagy – más nézőpontból – egy hisztérikus, a levitézlett ellenzékhez ezer szállal kötődő, amúgy törpe kisebbség ügyének, amely most természetlen vitát folytat a vele türelmes és iránta toleráns többséggel, a „hazával”, amely – ezek szerint – nemcsak ellenzékben nem lehet, de polgárainak gyilkosa sem lehet.

– Az ideális helyzet persze az lenne, ha ezúttal zsidók és nem zsidók egységfrontba tömörülnének, és egyszerre tiltakoznának.

– *Én inkább úgy mondanám, a magyaroknak kellene tiltakozniuk sokféle módon, akik mellesleg nyilván zsidók és nem zsidók. Szerintem egyébként úgy helyes, ha főképp nem zsidók, mert nem elsősorban az áldozatok leszármazottjainak a tartozása a „múltat bevallani” és a történelemből a tanulságokat levonni.*

– Ez nagyon jól hangzik, és a megfogalmazással – hogy a tiltakozók, legyenek akár zsidók, akár nem zsidók, mindannyian magyarok – egyetértek. De szerintem attól még, hogy valaki zsidó, fölemelheti a szavát az antiszemitizmus ellen.

– *Ezt senki sem vonja kétségbe.*

– Az amerikai feketék polgárjogi mozgalmának a vezetője is egy fekete volt, Martin Luther King, és nagyon sok fehér csatlakozott hozzájuk. Szerintem mindig azok tiltakoznak elsősorban, akiknek fáj, akiket érint, üt, bánt, sért, ami ellen tiltakoznak.

– *Én csak azt mondom, nem hiszem, hogy ennek így kell lennie. De szeretnék ahhoz a kérdéshez visszakanyarodni, hogy mindarra, ami ma történik az úgynevezett emlékezetpolitikában, elég hatásos válasz-e egyedül a kordonbontás. Nem lenne érdemes és lehetséges ezt alkalomnak tekinteni arra, hogy az egykori németországgi történészvitához hason-*

lón végre mi is elvégezzük ezt a munkát?

– Ha ezzel a történészekre célzott – ezt nem valamiféle szóvivőjükként mondom, hanem mint közülük egy –, mi csak az idén már két aláírásgyűjtő kampányt szerveztünk. Az elsőt, ha jól emlékszem, huszonhárom olyan történész és történetfilozófus írta alá, aki a XX. század történetével, különböző részeivel foglalkozik. A másodikat száztizenegy szociológus, filozófus, történész, majd amikor kicsit bővítettük az aláírók körét, még több százan csatlakoztak hozzánk. Az okot egyébként erre kollégánk, Gerő András egy a Galamuşon megjelent írása szolgáltatta. Ő – egyébként Schmidt Mária farvizén hajózva – azt találta írni, hogy a Mazsihisz, amely mindössze néhány ezer neológ zsidó vallásos szervezete, azzal, hogy – Gerő szerint nem legitim módon – egy szélesebb társadalmi igény megfogalmazására, illetve képviselésére vállalkozik, zsidó ügyet csinál az emlékezetpolitikából. És mi – erre a rágalomra válaszul – azt akartuk ezzel a szélesebbre vont aláírásgyűjtéssel megmutatni, hogy nemcsak zsidók tiltakoznak az aljas történelemhamisítás ellen. Ez egy nagyon széles értelmiségi kör volt, és én nagyon büszke vagyok, hogy a száztizenegy aláíró közé tartozhatom. Az egyik aláírónk külön kérte, hogy a lehető legtöbb nem zsidót próbáljunk bevonni, amire azt válaszoltam, hogy a fordított rasszizmust sem szeretem, de azért egy-két telefont és e-mailt lebonyolítottam, hogy még X-et, Y-t is vonjuk be. És amikor a tiltakozást kibocsátó és szervező társaim azt kérdezték, hogy „öt miért?”, akkor azt válaszoltam: „mert kiváló, mert rengeteget publikál, és ért a témához, de azért is, mert nem zsidó”.

– *Ez így elég furcsa...*

– Szerintem is, de Gerő kényszer-

rített rá minket. Egyáltalán nem kedvemre való ez a megkülönböztetés, ráadásul itt és most, az emlékműügyében végképp nincs relevanciája, hiszen abban, hogy az emlékmű a tervezett formában elfogadhatatlan, széles tudományos konszenzus valósul meg a mi oldalunkon.

– *A már emlegetett Schmidt Márián kívül kik, milyen történészek vannak a másik oldalon, tehát kikkel vitatkozhatnak érdemben? Történészekre, illetve tudósokra, értelmiségiekre gondolok, nem emlékezetpolitikusra. És most már nem formális tiltakozásra, hanem tudományos eszmecserére, vitára, publikációkra, konferenciákra.*

– Most egy hónapon belül lesz három olyan konferencia Magyarországon, ahol minden egyes alkalommal, megint újra és újra el fog hangzani, hogy botrány, amit Orbán mint a Jobbik kulturális politikájának a megvalósítója megpróbál véghezvinni. Április 24-én lesz az Akadémián egy magyar holokausztkonferencia, május 13-án megint az Akadémián a második osztály szervezésében egy ugyancsak rendkívül komoly, de szélesebb, emlékezetpolitikáról szóló konferencia, május 14-én és 15-én pedig Szegeden lesz egy nemzetközi nagy holokausztkonferencia, ahol izraeli, német, román, magyar és más országokból érkező történészek két napon át a Horthy-korszak és a holokauszt legkülönbözőbb történeti kérdéseit fogják boncolgatni. Én úgy képezem el ezt a három konferenciát, mint egyfajta ellenszemet az Orbán-féle, de inkább úgy mondom, Orbán–Vona-féle emlékezetpolitikával szemben. Ha Orbán folytatja, ráég a bélyeg, hogy primitív történelemhamisító. A másik oldalon egyébként mindössze a jelenlegi kormánykoalíció teljesen téves, hibás, történelemhamisító szemlélete van, tehát történeti vita a két oldal között gyakorlatilag

nincs. A Sorsok Házán nincs mit védeni, mert azt nem árulják el, hogy ott mit kotyvasztanak a háttérben. A Veritas Intézetéről nem lehet tudni, hogy kik a munkatársai, ha egyáltalán dolgoznak már ott valamiféle új történeti valóságnak a föltárásán. Az Akadémia második osztálya egyértelműen szembeszállt ezekkel a törekvésekkel, és nincs, aki ezt az ő oldalukról érdemben meg tudná védeni. És itt van a megszállási emlékmű, amelyik hazudik, és a létrehozói, miután kitört a botrány, január elseje óta azt próbálják magyarázni, hogy ez nem is megszállási emlékmű, hanem a megszállás áldozatainak az emlékműve. Mi, akik ezen az oldalon vagyunk, nagyon sok mindent tudunk mondani és bizonyítani azzal kapcsolatban, hogy Magyarország mennyire nem vesztette el 1944. március 19-én a szuverenitását, ezzel szemben mondjuk Tókéczki László tudomásom szerint meg sem szólalt eddig az emlékmű ügyében. Korábban, amikor azt méréselte leírni, hogy Magyarországon a megszállás után azt is a németek mondták meg, ki legyen Magyarország miniszterelnöke, azonnal írtam egy cikket, felsorolva a németek első három jelöltjét, Rátz Jenőt, Ruzskay Jenőt és Imrédy Bélát, akit Horthy elutasított, az utóbbit azzal a megjegyzéssel, hogy azt a zsidót aztán pláne nem hajlandó kinevezni, és a németekre ráerőltette a saját választottját, Sztójay Dömét, a korábbi berlini követet, aki ott magát a magyarországi antiszemitizmus úttörőjeként reklámozta, ami nem volt igaz, de akiről a kormányzónak ettől függetlenül is tudnia kellett, hogy megveszekedett antiszemita. Erre a cikkemre szegény Tókéczki Lászlónak eszébe sem jutott válaszolni. Azok a – mondjuk így – udvari történészek pedig, akik egyáltalán megszólaltak ebben a témában, egy Szakály Sándor vagy egy Schmidt Má-

ria, különösen Schmidt Mária, aki védelmébe vette a megszállási emlékművet, hát vele könyvtárban vagy levéltárban, akár Magyarországon, akár Izraelben vagy Amerikában vagy Európa bármelyik országában soha nem találkoztam. De nemcsak én nem találkoztam vele, hanem senki. Schmidt Mária – ezt onnan tudom, mert figyelemmel kísérem az 1990 utáni publikációit is – nem kutató, és pláne nem levéltári, könyvtári kutatások alapján megalapozott történeti munkák szerzője. Lehet, hogy ezt, azt, amazt olvasgat, de az utóbbi huszonöt évben holokauszt-tárgyú érdemi publikációja nem volt. Utoljára 1994-ben szerepelt a Budapesti Nemzetközi Holokauszt Történelemszemináriumon, ahol olyan botrányosan nivótlan előadást tartott, hogy utána ő maga sem tartotta érdemesnek a saját előadása szövegét a konferenciakötetbe leadni, előadása már a '94-es kötetbe sem került be.

– *Jó, ebben talán lehetünk jóhiszeműek, és hihetjük azt, hogy egyéb munkái, hivatalai miatt egy ideje felfüggesztette kutató-történelmi tevékenységét.*

– Hogy mik az ő munkái, azt én nem nagyon tudnám definiálni. Rendkívül büszke arra, hogy létrehozott az Andrássy út 60.-ban sok-sok tehetséges munkatárssal – főleg a látványtervezőjét irigylem, aki nagyon hatásos, velejéig történelemhamisító állandó kiállítást hozott létre – egy intézményt, amit az elmúlt tizenkét évben háromnegymillióan látogattak meg. Ezt ő egyfajta legitimációjaként fogja föl a megszállási emlékmű által is képviselt történelemszemléletnek: hogy a magyar nép ártatlan, mindig is ártatlan volt, és itt minden szörnyűségről, ami megtörtént, először a nagyon gonosz német, majd a nagyon gonosz szovjet megszállók te-

hetnek, akik az ártatlan magyar népet egy maroknyi kollaboráns segítségével – akik először nyilasok voltak, majd átöltöztek kommunisztává, ahogyan a Terror Háza híres átöltözés szobájában láthatjuk – gyilkolták és rabigába hajtották. Ez egy olyan múzeum, ahol minden, ami antikommunista, mérhetetlenül felértékelődik, és minden, ami antifasiszta lenne, az nincs, nem létezik, mert egyszerűen el van hallgatva. Egy történelemhamisító kegyhely, zarándokhely, ahová „megtisztulni” és „feloldozást kapni” járnak, akiknek erre van szükségük, mert itt a saját múltjukat is újra lehet értékelni. Hiszen ők nem tehetnek semmiről. Kádár János 1956-ban ugyan azt mondta, hogy „kis párt leszünk, de tisztességes”, de ezt a kettőt sajnos nem sikerült neki 1988-ig tartani, mert nagyon nagy párt lettek, és nem lettek tisztességesek. Viszont azok az emberek, akik annak idején a párton belül vagy azon kívül, ha nem is csináltak semmit, csak alámerültek, és megpróbálták kibekelni, vagy nem merültek alá, és nagyon jól éltek az adott körülmények között, de soha eszükbe nem jutott a Kádár-rendszer semmilyen intézkedésével kapcsolatban még a fürdőszobájuk magányában sem egy görbe gondolatot megengedni maguknak, habzó szájjal szidhatják a Kádár-rendszert, meg általában a kommunistákat és a poszt-kommunista, szocialista, és nem tudom, milyen pártokat, mert itt jól meg tudnak békülni önmaguk múltjával, és már harcos antikommunistaként építhetik a szebb neohorthysta jövőt. En a magam részéről ezt a fajta történelemszemléletet, amelynek Schmidt az egyik fő propagátora, mindig is bíráltam.

– *Szerinte viszont végre a baloldali történészeknek is tudomásul kellene venniük, hogy megszűnt a*

történelem értelmezésének „balliberális monopóliuma”.

– Ha ez csak annyit jelentene, hogy a történettudományban nincsenek fix, rögzített, kőbe vagy márványba vésett igazságok, azzal még egyet is tudnék érteni. Történészek között vannak, voltak, és remélem, lesznek is szakmai viták – egyébként ugyanezt nyilatkozta nemrégiben Ormos Mária is –, de azokkal én nem tudok szakmai vitát folytatni, akik a legalapvetőbb történeti ismeretek hiányától szenvednek. Tehát nem tudok egy Szakály Sándorral az 1941-es kamenyec-podoloszkiji deportálásról vitatkozni, amikor ő – idegenrendészeti eljárásnak minősítve, kvázi holokausztrelativizáló módon – racionalizálni próbálja azt, amikor egész járások valamennyi zsidóját, akár rendelkeztek magyar állampolgárságot bizonyító iratokkal, akár nem, zsidótlanítás keretében deportálták az országból. Tehát

8 itt ismerethiányról van szó, vagy a történelem újraírásáról, egy sosem létezett múlt megkreálásáról, amelyre – szerintük – a konzervatív ember büszke lehet. Ezt már Csurka István és köre az MDF-en belül megfogalmazta, és azóta is ehhez az alapelvhez, credóhoz tartják magukat, ezt akarják ránk erőltetni. Tehát ez nem egy új, egy másfajta történelmi interpretáció, hanem egy hamis, illúziókkal teli szemlélet, maga a történelemhamisítás, amit már ismerünk a XIX–XX. századból. És hogy mindennek mi van a mélyén? Azért ebbe érdemes lenne belegondolni, és erre szeretném a középkorász és újkorász kollégáim figyelmét is felhívni. Mert az, hogy most még csak mi, legújabb korászok vagyunk a „tűzvonalon”, nem azt jelenti, hogy ők nem fognak sorra kerülni. Ha ezt az emlékezetpolitikát a kormányoldalon komolyan veszik, márpedig minden jel arra mutat, hogy komolyan veszik, akkor át fogják írni a kuruc-

kor történetét is, Mátyás király uralkodásának történetét is, és a Béla királyok kül- és belpolitikáját is, mindent át fognak írni. És az se nyugtasson meg senkit, hogy egyelőre csak a Jobbik kulturális politikájának része a sumer-magyar-hun és csillagemberektől való származásunk elmélete. Mert nehéz azon az úton megállni, ahol a miniszterelnök az egész magyarsággal együtt a turulba születik bele, és ahol a nemzetközi sajtótájékoztatóján olyan magyar zászlók vannak a háttérben, amelyeknek csúcscsúszén egy eddig ott kizárólag a nyilasok által használt turulszimbólum látható. Ilyen zászlót hivatalos állami ünnepségen a nyilasok óta senki nem használt. Na most én nagyon-nagyon jóindulatú vagyok, végtelenül jóindulattal vagyok Orbán Viktor és tanácsadói iránt, és ezért azt gondolom, hogy ők ezt nem tudják. Nem tudják, de teszik.

– *Azt mondta az imént, hogy erre volt már kísérlet a XIX–XX. században, és érdemes belegondolni, mi van ennek a mélyén. Ön szerint mi van ennek a mélyén?*

– Mi van a sumer-magyar-hun és csillagember-rokonság bizonygatása mögött? Egy nagyon egyszerűen megfejtendő törekvés: az irredentizmus, amit a Jobbik nyíltan, a Fidesz kevésbé nyíltan képvisel. Trianont és Trianon következményeit megszüntetni, legalább a fejekben. Miért kell Horthy nekik? Mert mint nagy országgyarapítót lehet ünnepelni. Ne beszéljünk a II. világháborúról, csak arról beszéljünk, hogy Horthy újabb és újabb területrészeket csatolt vissza az országhoz. Igaz, hogy Hitler és Mussolini kegyelméből, és az angolok és a franciák közönyétől kísérve, de megtette.

– *Azzal szokták menttegetni a politikáját, hogy csak az I. világháborút követő rossz békerendszerből következő kényszereknek engedelmesskedett.*

– Igen, hogy kora szorításában élt – azt hiszem, Boross Pétertől származik ez a szép metafora. Csakhogy mindannyian mindig a korunk szorításában élünk, és lehet így megamúgy is dönteni. De e mögött tényleg a konkurens múltak állnak egymással szemben. Én azt mondom, holokauszt, te azt mondod, Trianon. Én azt mondom, zsidótörvény, te azt mondod, Észak-Erdély visszacsatolása. Én azt mondom, 437 ezer ember deportálása, te azt mondod, hogy „Édes Erdély, itt vagyunk”.

– *Talán olvasta Losonczy Agnes Sorsba fordult történelem című rendhagyó szociográfiai munkáját, amelyben egy körúti háztömb lakóinak általuk elbeszélte élettörténetét egymás mellé téve próbálta azokat értelmezni. Ha jól emlékszem, ötven-hatvan családot az I. világháború végétől napjainkig. Ebben a reprezentatívnak is felfogható sokaságban volt olyan család, amelynek tagjait mind a Horthy-, mind a Rákosi-rendszerben, sőt 1956 után is komoly hátrányok érték, de a többség csak vagy az egyik, vagy a másik rendszernek volt az üldözöttje, és fordítva, a kedvezményezettje. Ezekből a történetekből, abból, ahogyan ezek az emberek a múltjukról, az elmúlt évtizedekről beszéltek, az derült ki számomra, hogy mindenki csak a saját szenvedését tartja szenvedésnek, a másikat nem, sőt arról tudomást sem vesz. Ez engem – bevallom – megdöbbentett.*

– Pedig nem megdöbbentő. Nagyon nehéz a múlttal szembenézni, és elfogadni, hogy itt konkurens múltak léteznek egymás mellett. És ebben mi nem is vagyunk egyedülállóak, ettől még az általunk – a történelemmel való szembenézésük okán – olyannyira csodált és irigyelt németek sem mentesek. Ha megkérdez egy német fiatalembert arról, mit csinált a nagypapája a II. világháborúban, azt a választ fogja

kapni, hogy „hát harcolt, mint mindenki más!”. Senki nagypapája nem volt az SS tagja, sem a Waffen-SS-é, mindenki csak a Wehrmachtban harcolt. Senki nem akar arra emlékezni, hogy a szülők vagy a nagyszülők esetleg részei voltak a náci rendszernek. Nagyon érdekes viszont, hogy a legmagasabb rangú náci vezetők gyerekei alakítottak egy baráti társaságot, olyan jeles személyiségek például, mint Martin Bormann-nak, Hitler szürke eminenciásának a fia, akiből miszcionárius lett, majd az egyik legaktívabb, jó értelemben vett emlékezetpolitikus, aki nagyon sokat tett azért, hogy a németek szembenézzenek a múltjukkal, és levonják belőle a tanulságokat. De ezzel együtt is az újabb kutatások nagyon világosan bizonyítják, hogy hiába csodáljuk és ünnepeljük mi Németországot ezért az emlékezetpolitikáért, ami nagyon sok szempontból persze fényekkel jár előttünk, de az átlag német és főleg az átlag fiatal tájékozottsága a náci múlttal kapcsolatban rendkívül csekély. A nyilvánosság előtt egy német politikus persze soha nem zsidózhat vagy cigányozhat, és nem próbálhat a múlttal kapcsolatban olyan megjegyzéseket tenni, mint amit a Horthy-rendszerrel kapcsolatban a jelenlegi miniszterelnök már megengedett magának: hogy tulajdonképpen a német megszállásig Magyarországon minden rendben volt, mert a Horthy-rendszer normális polgári demokrácia volt. Amire én azt válaszolom: ha van ma olyan ország, amelynek a miniszterelnöke a Horthy-rendszert normális polgári demokráciának tartja, akkor Európa, vigyázz! A francia helyzet is nagyon érdekes ebből a szempontból. De Gaulle azal kezdte 1945 után, hogy Franciaország a mártírok és ellenállók hazája, és nem beszélt arról, hogy

1940 és 1944 között Vichy-Franciaország milyen békésen kollaborált a nációkkal, és csak – mint eső után a gombok – szaporodtak el 1944–45-ben, és főleg '45 után az antifasiszta ellenállók. De Gaulle-nak ez a történelemhamisítása rendkívül hatékony volt, és csak akkor omlott össze, amikor amerikai és angol történészek kezdték föltárni a Vichy-rendszer náci kollaboráns jellegét. De hogy hozzánk még közelebb lévő példát mondjak, Ausztriában a 70-es évek végéig azt tanították a gyerekeknek, hogy Ausztria volt 1938-ban a náciizmus első áldozata. Ezt meghaladni egy társadalomnak nagyon nehéz, de Franciaországban, Ausztriában vagy Németországban a történészek döntő többsége – bár nyilván komoly szakmai viták vannak ott is – nem próbálja meg relativizálni vagy tagadni a tényeket. A múlttal való szembenézést ugyanis végül egyetlen ország sem úszhatja meg, és nincs is egyetlen országban sem olyan törekvés, hogy a történészeket arra kényszerítsék, hogy olyan múltat kreáljanak, amire a konzervatív ember büszke lehet.

– *Kivéve nyilván a posztszovjet világot.*

– Nem ismerem az azerbajdzsáni vagy belorusz hivatalos emlékeztetpolitikát, azt viszont tudom, hogy Törökországban van olyan törvény, amely szerint, aki azt állítja – egyébként a közismert tényekkel megegyezően –, hogy 1915-ben náluk nagyjából egymillió örményt lemészároltak, az három év börtönnel büntethető. Franciaországban ezzel szemben azt büntetik, aki tagadja az örmény népirtást. Oroszországban pedig van most már olyan törvény, hogy aki a sztálini rendszerről rosszat mond, az is lecsukható.

– *Ezt komolyan mondja?*

– Halál komolyan, Putyin most

írt alá egy rendeletet, hogy aki bírálja a Szovjetunió történelmét, amiből Sztálin elvtársat persze elég nehéz lenne kihagyni, és ezen belül a II. világháborús sztálini politikát, az lecsukható. Magyarországon még nem tartunk itt, de sajnos – és ebben a Mozgó Világ olvasói közül velem nyilván sokan nem értenek egyet – már van olyan törvény, hogy a náci és a szovjet típusú önkényuralmak bűneinek a kisebbsítése vagy relativizálása bűncselekmény. Ez a kettő, így együtt... És ezt 2010-ben még az utolsó szocialista kormány, egyébként a Fideszszel összefogva szavazta meg. Én ezzel szemben azon az állásponton vagyok, hogy a bíróságok nem alkalmasak történeti szakkérdések eldöntésére.

– *Tehát azt gondolja, hogy a holokauszttagadás kriminalizálása...*

– Az hiba. Nem ismerek ugyanis olyan országot Európában, ahol ezeknek a törvényeknek bármiféle pozitív hatásuk lett volna. Épp ellenkezőleg, általuk a holokauszttagadókból „mártírokat” kreálnak, és szinte népszerűsítik őket. Mert arról, hogy egy David Irving nevű angol történész mit ír, vagy mit mond, csak a beavatottak tudnak, de amint lecsukják Ausztriában – nem mintha megszakadna a szívem érte –, nyomban megugrik az olvasottsága, és sokkal többen figyelnek rá.

– *Erről önnek, aki akadémiai doktori disszertációját Szálasi Ferencről és mozgalmáról írta, sokat kell tudnia: hogy Szálasi folyamatos zaklatása, többszöri letartóztatása, egy politikai perben való elítélése és börtönbüntetése hogyan vezette a népszerűsége, a nimbusza, a tekintélye mértéktelen megnövekedéséhez a Horthy-rendszerben.*

– Ha jól értem, arra kíváncsi, hogyan és miért lett politikus Szálasi, a 30-as évek közepén, miért hagyta

oda ígéretes katonai karrierjét, pedig már – egyszerű származása ellenére – nagyon fiatalon vezérkari őrnagy volt. Esetében nem beszélhetünk olyanfajta frusztrációról, mint Hitlernél, aki nem lehetett festőművész, mert nem vették föl az akadémiára, vagy Heydrichnél, akit egy magánéleti botrány miatt kitétek a haditengerészetből, vagy Goebbelsnél, aki az őt állítólag elgáncsolók miatt nem lehetett nagy író. Szálasi problémája ugyanaz volt, mint a 2000-es évek közepe táján Vona Gáboré: hogyan tud országosan ismertté és híressé lenni. Amikor 1935–36-ban elkezdett politizálni, megpróbált híveket toborozni, ami hosszú-hosszú hónapokig egyáltalán nem sikerült neki. És akkor, '36 őszén, tett egy „tanulmányi” kirándulást Németországba, tanulmányozni a nácik propagandamódszereit, és ott jól látható módon egy dolgot nagyon megtanult: ahhoz, hogy anyagi erőforrások nélkül – mert az nem volt neki – országos ismertségre tegyen szert, és országos pártot alapítson, nem elég a radikális rendszerkritika és a nagyon durva antiszemitizmus – nem nagyon volt olyan párt, amely nála radikálisabb rendszerkritikát gyakorolt volna, és hamarabb kezdett volna annyira útszéli módon zsidózni –, de ezt a kettőt az utcára is kell vinni. És ezután – utcai verekedések és mindenféle botrányok kiobbantásáért, olyan röplapok kiadásáért, amelyekben a rendszert, az egyházat, a nagybirtokot, a nagytőkét, Horthy Miklós személye kivételével az elitet támadja – sajtópereket indítanak ellene, 1937–38-ban bevett vallásfelekezeti elleni izgatásért az egyiket, a gazdasági-társadalmi rend erőszakos megdöntésére irányuló kísérletért a másikat. Újra és újra letartóztatják, majd szabadon engedik. Imrédy végül po-

litikai pert akaszt a nyakába, aminek eredményeként '38 őszén bevonul a szegedi Csillag börtönbe, és ezzel válik tulajdonképpen a leghasznosabbá a pártja számára. Mert 1939-ben a választási hadjáratban a helyettesei már arra hivatkozhatnak, hogy „a mi mártír vezérünk a nemzetért, vagyis értektek szenved”. Mit csinál Vona Gábor? 2004–2006 tájékán még Csurka István köpönyege alatt rejtőzik, és vele együtt szenved vereséget a 2006-os választásokon. Ami nagy kudarc számára, és utána két dolgot talált ki. Az első, amivel igazán nagy botrányt kavart – ráugrik az egész liberális média –, hogy karácsonykor keresztet állít. Ez, ha szakmailag tekintem, ez tudatlanság és botrány, tudniillik karácsonykor a keresztények Jézus születésére emlékeznek, nem a keresztre feszítésére, de éppen mert botrány, az emberek elkezdnek róla és pártjáról beszélni. A következő, még jobb ötlete pedig a Magyar Gárda és a cigányozás összekapcsolása. Rendpárti, cigányozó, zsidózó, irredenta mozgalomként pozicionálja magát a szélsőjobbon, és erre van közönség és kereslet.

– *Értsem úgy, hogy a Jobbik médiapolitikája emlékezteti Szálasi módszereire?*

– Igen. Szálásira is a szociáldemokrata és a liberális lapok figyeltek föl először, és elkezdtek követelni az államhatalom kemény és drasztikus fellépését vele szemben, mondván, ezt a mozgalmat meg kell fékezni. Persze nem lehetett szó nélkül túrni az útszéli stílusú röplapok terjesztését, az erőszakos, rendszerellenes tüntetéseket, az agresszív fellépést és a zsidó boltosok kirakatának beverését sem, mert ezek köztörvényes bűncselekmények, de sajtópereket akasztani a nyakába, az nem volt okos dolog,

és politikai perben elítélni, az még kevésbé. Persze akkor még nagyon sok ok, elsősorban a II. világháborús konjunktúra, a kemény hatósági fellépés, hogy a parlament a világháború idején már gyakorlatilag nem működött, és hogy nem voltak választások, mindez gyakorlatilag lehetetlenné tette Szálasi számára, hogy a hatalom közelébe kerüljön.

– *Mint Németországban Hitler, választás útján...*

– ...hogy mint Hitler, választásokról választásokra erősödjön. Hitlernek egyébként kezére játszott a világválság is, Szálasinak nem volt ilyen szerencséje. Abba már belegondolni sem merek, hogy az elmúlt tíz év történései Magyarországon mennyiben kedveznek egy Jobbik típusú párt további erősödésének. Az biztos, hogy – a régi viccet idézve – igény lenne rá. Ezért ma Magyarországon a politikai elit jelentős része a tűzzel játszik, amikor nemhogy nem húz világos határvonalat maga és a jelenlegi szélsőjobb közé, hanem az emlékezetpolitikában és a tágabban vett kultúrpolitikában folyamatosan gesztusokat tesz az irredenta, nacionalista, xenofób, Európa-ellenes, bankellenes, piacellenes szélsőjobbnek.

– *Szálasi bankokkal kapcsolatos kijelentései, amelyeket idéz a könyvében, bevallom, engem nem is a Jobbik retorikájára emlékeztetnek, hasonlókat mostanában a magyar miniszterelnöktől hallottam.*

– Igen, mert Szálasi meggyőződéses antikapitalista volt, ezért a bank- és nagytőkeellenes, nagybirtokellenes jelszavak tőle egyáltalán nem voltak idegenek. Ezért is találta meg a választói többségét a paraszt-ság és a munkásság, illetve a legszegényebb, legműveletlenebb rétegek körében. És a termelőmunka szembeállítását a kereskedelemmel, általában a Szálasit jellemző mély popu-

lista, értelmiségellenes retorika is ismerősen csenghet számunkra.

– *Azért szánjunk néhány szót arra is, hogy ez az ön monográfiája, az első tudományos igényű Szálasi-életrajz, amelyet opponensei egyébként nagyra értékelték, heves viták keresztüzébe került, támadások célpontjává vált, és épp azon történészek részéről, akikkel amúgy mélyen egyetért más dolgokban. Már akkor is „felsikoltottak” sokan a baloldalon, mondván, ezzel kvázi mentegeti a magyar történelem legsötétebb figuráját, mozgalmát és korszakát, amikor évekkal ezelőtt a Beszélőben közreadta Szálasi naplóját. Ön ezt minek tulajdonítja?*

– Velünk, történészekkel az a baj, hogy azt gondoljuk: Fiat iustitia, peccat mundus – legyen igazság, ha elvesz is a világ. Én is így gondolkodom, a tanárim is ilyenek voltak, és ezt tanították nekem, és az apám, Karsai Elek is... Mi nem lehetünk tekintettel arra, ki húz hasznat abból, amit leírunk, ha tudjuk, hogy az az igazság. Azt azonban bánom, hogy mielőtt 2008-ban megjelent volna a Beszélőben Szálasi addig ismeretlen, kézzel írott titkos naplójának egy komoly része, a Népszabadságnak adott interjúmban rosszul fogalmaztam. Azt mondtam, hogy Szálasi alatt jobb volt a zsidóknak, mint a Horthy által kinevezett Sztójay-kormány idején, holott úgy kellett volna fogalmaznom, hogy kevésbé volt rossz. Mert Szálasi uralma idején körülbelül ötvétezer zsidót öltek meg, és ezért ezzel a rendszerrel kapcsolatban a jó vagy jobb jelzőt használni bármilyen formában és kontextusban is legalábbis pontatlan fogalmazás. Még akkor is, ha a Horthy által kinevezett Sztójay-kormány idején legalább nyolcszor ennyit, négyszázezer embert pusztítottak el. De értem a felháborodást, hiszen a magyar történelem

leggyűlöttebb figurájáról van szó. Emlékszem, azután, hogy ez a nyilatkozatom megjelent, fölhevített egy holokauszt-túlélő ismerősöm, és elmondta, hogyan történt az, amikor őt fegyveres nyilas suhancok a Pozsonyi úti védett házból a családjával együtt felemelt kézzel átterelték a nagy gettóba, a Dohány utca–Klauszál tér környékére, és hogy ő ezt soha, de soha nem tudja elfelejteni. Mire azt kérdeztem tőle a telefonban, hogy „egyébként mi történt veletek?”. „Hát szerencsére a gettóban aztán felszabadítottak a szovjet csapatok, de az az út borzalmas volt a Pozsonyi útról a Dohány utcába” – válaszolta. „Ezt én nagyon meg is tudom érteni – mondtam –, de arra is gondolj, hogy az én nagymamámnak milyen borzasztó volt az auschwitzi rámpáról a gázkamráig menni.” És akkor elhallgatott, mert megértette, hogy én a vidéki zsidóság emlékezetéért és a Sztójay-kormány történeti helyzetéért küzdök. A disszertációmban erről azt írtam, hogy a Szálasi-per során a vádiratában a két gettó megszervezését a vádpontok közé vették föl, holott akár a védelem is kérhette volna, hogy Szálasi javára írják. Mert ebben a két gettóban a hivatalos adatok szerint 110 ezren, a nemzetközi gettóban 35 ezren, a nagy gettóban mintegy 75 ezren túlélték az ostromot és a nyilasuralmat.

– *Miközben Szálasi nyilasai számolatlanul lőttek más zsidókat a Dunába.*

– Ez igaz, én viszont számolok. Azt számolom, hogy hat-, más becslések szerint nyolcezer embert öltek meg a nyilasok. Ennyit Auschwitzban 1944 május–június–júliusában egyetlen nap alatt öltek meg. Tehát ötvenezer – hogy kerek, durva számot mondjak – a nyilasuralom zsidó áldozatainak a száma, és négyszáz-ezer a Horthy által kinevezett Sztó-

jay-kormányé. Ha Szálasi megérdemelte, hogy fölakasszák, akkor Horthy és Sztójay megérdemelte volna, hogy nyolcszor-kilencszer fölakasszák. Sztójajt és Szálasi felakasztották, Horthy Sztálinnak köszönhetően megúsza a felelősségre vonást. Egyiket sem tartom a magyar történelem rehabilitálandó személyiségének, csak szeretném azt megértetni és elfogadtatni, hogy Szálasi zsidópolitikája más természetű volt. Ő a háború után akarta kitelepíteni a zsidókat, és ha lehet, egyfajta cseréüzletet akart kötni általuk. 1944-ben a nyilvánosság előtt is bírálta a deportálást, például azt javasolta – valószínűleg nem sikerült volna –, hogy a magyar zsidókat cseréljék ki a szovjet fogságban lévő magyar katonákkal. Vagy dolgozzanak itthon, Magyarországon a zsidók, mondta Szálasi. Sztójay lelkesen, boldogan deportált, Szálasi vonakodva. Sztójajt rá kellett kényszeríteni, hogy felfüggesse a deportálásokat, amit Horthy megtett, Szálasi nem volt hajlandó a németek óhajára sem újraindítani őket. Ha nincs Szálásinak az a döntése, hogy a nemzetközi jog szempontjából teljesen érvénytelen védleveleket és védő útleveleket elismeri, akkor a fejük tetejére állhatnak volna Wallenbergék, semmit sem tudnak tenni a budapesti zsidókért. Ha Szálasi ráereszti a nyilasait a budapesti zsidókra, akkor október 16-án, Eichmann kérésének engedve, elkezdhetnék volna deportálni a zsidókat: gyalogmenetben, nem gyalogmenetben, sáncásással, nem sáncásással. De Szálasi másképp döntött, és minden nap közelebb voltak a szovjet csapatok. Ez már 1944. október–novembere, már Kecskemét alatt álltak a Vörös Hadsereg egységei. Ilyenkor időt húzni, az a végeredményét tekintve zsidóvédő politika. A gettót túl lehet élni, az agyonlövést, a gázt nem le-

het túlélni. És azt hiszem, mostanra – lehet, hogy túl optimista vagyok – ez a fajta árnyaltabb Szálasi-kép kezd átmenni a köztudatba.

– *Viszont nem vág egybe azzal az alaptörvénybe foglalt állítással, hogy Magyarország 1944. március 19-én elvesztette szuverenitását, következképpen nincs harmóniában a Kossuth tér visszaalakításának a filozófiájával és a német megszállás emlékművének koncepciójával sem.*

– Ez igaz. Szálasi démonizálása és a nyilasok mindenért való felelőssé tétele egyébként már 1944–45-ben elkezdődött, én erről a jelenségről, Szálásiról mint tökéletes bűnbakról írtam is egy tanulmányt még jó két évvel ezelőtt. Már maga a cím is provokatív volt, de megértették a kollégák, akiknek egy konferencián ezt először levezettem. Mert ha lehet, és Szálásiról elsősorban lehet mint Hitler utolsó szövetségeséről beszélni, és ha a nyilasokat és csak a nyilasokat tekintjük a náci kollaboránsainak, akkor el lehet terelni a felelősséget Horthyról. Akkor már elég Szálásiról és a nyilasok rémuralmáról beszélni, és nem kell beszélnünk mindarról, ami a nyilasrendszer előtt volt. Mit látunk például a Terror Háza állandó kiállításán? Az egyik teremben bejönnek a német csapatok, és a következő teremben elkezdik a nyilasok a Dunába lőni – persze csak a fegyverropogást halljuk, és a fényképeket látjuk –, a zsidókat. De mintha kimaradt volna valami: a Sztójay-kormány időszaka. Egyetlen árva mukk nincs, nemcsak a '44 előtti zsidótörvényekről, a kamenyec-podolszkiji szörnyűségről, de a Sztójay-kormány idején a 437 ezer zsidó deportálásáról sem. És tudom, hogy őket szembeállítani a nyilasterror áldozataival történelmietlen lenne, és attól még Szálasi tömeggyilkos marad, hogy nem négyszázezer, hanem „csak” ötven-

ezer ember haláláért felelős. De a négyszázezeret talán mégiscsak a helyére lehetne most már tenni.

– *Utoljára kanyarodjunk még vissza az emlékműhöz, amit most már minden valószínűség szerint fölállítanak. Lehetséges, hogy majd még sokáig járnak oda tüntetni, demonstrálni, máshol a világban sok példát látunk ilyesmire, de ettől kezdve Budapest egy fontos terén egy emlékmű mégiscsak azt fogja hirdetni, hogy semmi sem úgy volt, ahogy valójában volt. Ön most erről hogyan gondolkodik?*

– Bevallom, én szinte vallásosan hiszek a történeti igazságnak előbb vagy utóbb bekövetkező győzelmében. Tudom, hogy a magyar történészek döntő többsége tiltakozik ez ellen az emlékezetpolitika ellen, vagyis a történelemhamisítás ellen. A tanítványaim döntő többsége nem tudja ezt elfogadni. Nálam húsz-harminc évvel fiatalabb kollégák beszélnek felháborodva arról, hogy mit művel ez a kormány. Lehet valamiféle janicsárképzővé silányítani az alsó-, közép- és felsőoktatást, de én nagyon remélem, hogy erre mégsem lesz elég idejük. Ahogy nem sikerült a szocialistának nevezett rendszernek sem átmosni az emberek agyát, kimosni a történeti tudatból az első és második világháborút vagy a holokauszt emléket, nem fog ennek a rendszernek sem sikerülni egy olyan múltat kreálni, amire a konzervatív ember büszke lehet. Tehát amíg – és itt igazán nem tekintélyérvekre vagy életkorra, ilyesmikre akarok hivatkozni – Ormos Máriától a Szegedi Egyetem adjunktusáig mindenki, aki normális és szakmailag elfogadható produkcióval rendelkezik, egységes falanxban áll szemben ezzel az emlékmű-elmebetegséggel, addig én nem veszítem el az optimizmusomat.